

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ ЗА РУСКИТЕ ПИСАТЕЛИ И РУСКАТА ЛИТЕРАТУРА

БЕЛЕЖКИ И ЗАМИСЛИ
(НЕПУБЛИКУВАНИ МАТЕРИАЛИ)

Стоянка Михайлова

Интересите на големия наш поет и културен деятел Пенчо Славейков към Русия, руската литература и руската култура се появяват в най-ранните му години, а се задълбочават и развиват през целия му живот. В различно време и по различни поводи за отделни писатели, поети и литературни критици той дава не съвсем еднакви оценки, изказва дори противоречиви мисли. Но това е мимолетното, епизодичното в неговото творчество, в неговия живот. Характерно за цялото му творческо развитие, за литературно-естетическите му възгледи, за зрелия му художествен вкус и предпочитания е неговото разбиране и дълбоко убеждение, че руската литература е водеща, че руските литератори изричат нови истини, че тяхното творчество е оригинално и неповторимо, че пътят към голямото изкуство води през руската литература.

Пенчо Славейков получава правилна насока на интересите си към руската литература най-напред от баща си, а после от други свои предшественици литератори и поети: Каравелов, Ботев, Друмев, Вазов. Той расте и се оформя в първите години след Освобождението, когато у нас атмосферата е изпълнена с влиянието на Русия, влияние, представлявано в много отношения от прогресивно настроени руски специалисти и обществени дейци, на работа в България.

Любовта към Русия, към руската литература е характерна традиция в семейството на Петко Славейков. През целия си живот той е възторжен и непреклонен русофил. Трима от неговите синове: Рачо, Райко и Христо следват в Русия и при завръщането си в България носят тетрадки, пълни със стихове от руски поети, носят голямо и искрено възхищение и уважение към големите руски творци. Сам Пенчо Славейков още 12-годишен научава руски език от ранопочиналия си брат Райко, чете много и първите опити на перото му са преводи от руски автори. Колкото повече се запознава с творчеството на отделни руски поети и писатели, толкова повече се увлича от руската литература и се заема все по-сериозно и задълбочено да я изучава. До първите му любими автори Пушкин, Тургенев, Короленко, скоро заемат място безгранично уважаваните Лермонтов, Гогол и Толстой, после Чехов и Горки. Неговите здрави интереси го довеждат до революционните демократи Херцен, Чернишевски, Добролюбов,

до бунтарите Некрасов и Колцов. С твърде голямо внимание се е отнесъл той и към творчеството на такива свои „съвременници“ като Надсон, Ненадович, Язиков и мн. др.

Едни творци тръгват от правилните позиции по основните социални въпроси към вярното наблюдаване и изобразяване на живота като главен обект на изкуството. Пенчо Славейков се интересува от вярното отразяване на живота и човека и затова стига до трогателно близкото душевно сродяване с посочените руски поети и писатели, именно заради умението им да се задълбочават в живота, да го отразяват през и чрез страданията и страстите на човека, през и чрез неизменното човешко стремление към щастие и красота. Запознал се с руската литература и култура не с увлечението и любопитството на пътник, а с вглъбяването на изследовател и търсач на житейските и творческите истини, той по славейковски, ясно и категорично изказва разбирането, че общението с руската култура за нас българите, е основен залог и за собственото ни културно развитие. Запознал се с литературата и културата и на редица други европейски народи, той неведнъж с радост и гордост открива и подчертава предимствата на руската култура, нейните несравними качества.

Пенчо Славейков пише статии за Пушкин и Толстой, прави ценни бележки за Тургенев, Кроленко, Брюсов, поставя пръв у нас пиесата на Чехов „Вуйчо Ваньо“ като директор на Народния театър през 1909 година; посвещава стихотворение на Чернишевски, поддържа лична преписка с Державин и редица други учени и литератори, не престава до края на живота си да се интересува от руската литература. Бележниците, които носи със себе си при пътуванията си в чужбина, са изписани с заглавия на книги от руски автори, които си набавя за личната библиотека и после изшарва страниците им с подчертавания, забележки и възклицания. Пенчо Славейков не чете за развлечение и удоволствие, той спори с автора, разсъждава върху прочетеното. В библиотеката му има и някои издания на руски книги, станали библиографска рядкост: задгранично издание на Чернишевски, Потаенная литература XIX-го столетия и др.

От рано у него назрява идеята за издаването на многотомна библиотека от произведенията на изтъкнати руски писатели. Когато през 1899 г. нахвърля плана за 10-те тома, до имената на авторите отбелязва и обема на изданието: Толстой 12, Тургенев 15, Гончаров 9, Григорович 10, Херцен 11, Чехов 2, Полонски 8, Толстой А. К. 3, Лермонтов 2, Полежаев, Пилин, Гогол 5, Писемский 15. Той започва да работи и за съставяне на двутомна антология на руската поезия, има намерение да напише очерк за руската класическа литература, започва да пише История на руската литература. Много малка част от тези си намерения обаче Пенчо Славейков успява да изпълни. Принуден да чиновническува заради насящия, погълнат от жаждата да изучава ценностите и на други народи, отдаден на собствено творчество, той ни оставя своите ръкописни бележки и планове. Те говорят за големите му литературни интереси и намерения, за широтата и характера на неговата литературна култура.

Преди известно време в музей „Петко и Пенчо Славейкови“ постъпиха ръкописи на Пенчо Славейков от личния архив на покойната сестреница на поета Светослава Славейкова. Това са няколко тетрадки от ранните творчески години на поета — 1880 и главно от 1889 година, 1890 и 1891. В тях, освен оригинални стихотворения на Пенчо Славейков се намират и много преводни от любимите му руски поети и редица планове и идеи за популяризиране на руската литература у нас.

Най-пълна е една от тетрадките, в която Пенчо Славейков започва да пише История на руската литература. Бележките в нея са недовършени, недообработени. Днес за нас те са твърде обикновени и не казват нищо ново. Но не бива да се забравя, че те са писани преди 70 години, когато нашата културна общественост нито е била осведомена така добре, нито е била в състояние правилно да се ориентира в руската литература, да оцени творците ѝ. Те издават творческите планове на поета, усилията му да обгърне и представи всичко значително от руската литература, връзките му с тая литература, познаването ѝ.

Тетрадката е от 1889 година, с корици от картон в светлозелен, кафяв и бял цвят, свързани в диагонални карета. Съдържа 56 листа, линирани на широки редове, но само една тетрадка от тях са изписани. Листата са прегънати на две по дължина и е писано само от едната половина, другата е оставена за прибавки и допълнения. Мастилото е черно и виолетово, което показва, че е писано в различно време.

В тази тетрадка Пенчо Славейков е направил два плана: в единия предвижда да напише очерк за руската класическа литература, в който включва Пушкин, Лермонтов и Тургенев, а в другия — да напише Кратка история на руската литература. От първия план е написал само кратки бележки за очерците на Тургенев и Лермонтов и конспектират план за Пушкин, а от втория — само Въведение към историята на руската литература.

Тетрадката се пази в музей „П. и П. Славейкови под № 4/852.

Материалите печатаме по реда както са в тетрадката, като запазваме някои особености на езика

П. П. СЛАВЕЙКОВ
КРАТКА ИСТОРИЯ
НА
РУСКАТА ЛИТЕРАТУРА
(1700—1890)

1889 януарий

Това е заглавието на първия лист на тетрадката, обърната така че последния лист е станал първи. А на подшития вътрешен лист е конспектирал имената на авторите, които имал намерение да включи в книгата:

А. С. П у ш к и н (П. Полевой). Детство и воспитание. Лицея. Пушкин и Чуковский. Първи произв. Юнош. на поета и его изгнание. Пребиваване на юг и байронизъм. Жите в деревне: — епоха наступления сознательного творчество. Период колебания и сомнений. Пушкин и общество тридесетях годов. Значение Пуш. как поета народного.

Б е л и н с к и й. Дет. и отроч. Характер и направление умств. деятел. Бел. — Увлечение философским теориями и театром. Три периода литерат. деятельность. — Белинский как истолкователь Пушкина, Лермонтова и Гоголя.

А. В. К о л ц о в и среда из которой он вышел. — Впечатления юности. Серебрянски и Станкевич. Влияние кружка Московским друзей. Неудовольствие окружающими и неудача пропаганды. Значение поэзия Колцова.

На следващите три листа Пенчо Славейков е започнал да пише встъпление на историята на руската литература. Написано е съвсем чисто с характерния дребен, стегнат почерк на поета с виолетово мастило. Най-отгоре е написано:

ИСТОРИЯ НА РУСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Руската литература се дели главно на два периода: първия до Петра Вел[икий] и втория от Петра Вел[икий] до днес. Характерът на тези два главни периода от руската литература са съвсем различни един от друг. Първия представлява нещо застояло, неподвижно, когато втория изумява човека със своето бързо развитие.

Историята на първия период от руската литература показва в какво блятасало положение се е намирала Русия преди да повей въз нея топлото дихание на западно-европейската образованост, което я е сепнало от дрямката ѝ и ѝ е показало пътя на цивилизацията, из който тя днес върви.

Един от руските философи рязко се е произнесъл напоследне, че „като се придържа о своя национален егоизъм и като се лъчи от останалия (християнски) свят, Русия всякога се е оказвала безсилна (немощна) да произведе нищо велико, или поне просто значително. Само при най-тясно външно и вътрешно общение с Европа руският живот е произвеждал действително велики явления.¹ Новата руска литература е именно от онези велики явления, които Русия ги е произвеждала при най-тясно общение с Европа. Новата руска литература е цвете, чието семе е пренесено от Запад и което е израснало на друга може би по-хубава почва, пуснало е съвсем друг дръг и е цъфнало с нечуто хубав цвят.

1. ЕПОХА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО

Преобразователната епоха. Собствено преобразованието в Русия не се е почнало от Петра Великий (1689—1724), както обикновено е прието да се казва. До известна степен той е намерил вече подготвена почва от своите предшественици. Още при Ивана Грозний (1564) в Москва се е открила първата печатница от някого си датчанин Миссенгеппа. Тъй също и при наследниците на Иван Грозний, Бориса Годунова, Михаила Тодоровича и други постоянно са прииждали на руска служба чужденци като доктори, майстори и пр., които са били първите сеятели на цивилизацията в Русия. Но този наплив на цивилизацията се е докосвал само до царете и до техните приближени любимци, — следователно преобразованието на нравите и обичаите до Петра Великий е било отделни случаи и частности; до грамадното болшинство от боярите и духовенството, както и до останалата маса съвсем не се е докосвало.

Само Петър Велики намислил гениален план за преобразование на всички обществен строй, проведе този план в изпълнение, като обнови с това Русия и я постави наред с европейските държави. Още в детинството си любопитният Петър Великий обичал да се разговаря с чужденците в Русия и да ги разпитва за Европа; после в пътуването си по Европа той извлякъл грамаден запас от знания, които са и легнали в основа на неговите преобразования. С встъпването на престола преобразованието тръгна неудържимо: начна от брадите и облеклата и доде до господарствените и обществени учреждения. Около реформатора господар се групирани всички млади енергични сили, на които всичката бдъщност е била в тези преобр[азования], които са му помагали от все сърце. Един от най-ревностните Петрови сподвижници е бил Новгородския епископ Теофан Прокопович. В своите проповеди Теофан обяснявал на народа смисъла на Петровите реформи и възбуждал съчувствие към тях. Основните училища, както и най-високото научно учреждение в Русия — Академията на науките в Петербург — са основани в това време. Никой не е могъл да избегне от буйния поток на преобразователното движение, но както всъде, тъй и тук сега възникнало недоволство, явили се и сериозни пречки.

Петровите въведения, ако и навремени, но бяха твърде бързи и те се посрещнаха със силна упора от страна на народа, неподготвен никак към едно такова велико дело, към което се прилепиха неколцина само големци. Още от самото начало възникна силна борба между двата лагера: едните бодро пристъпиха към сближение с Европа — а противните заловени у упорното закореняло невежество, пречеа им на всяка стъпка. От това време води началото борбата на Западниците със Славянофилите, която борба видоизменена трае и до ден днешен.

2. В тогавашната литература най-ясно се е отразил духът на тази епоха от руския живот. И две имена стоят начело в начало на тая епоха — Кантемир и Ломоносов². И два

¹ Влад. Соловев. Русия и Европа (Вести. Европы, 1888, II, 725) (бел. на П. Славейков).

² Кантемир (1708—1744) руски писател сатирик, философ-просветител. Творчеството му изиграло значителна роля в развитието на руската литература. М. В. Ломоносов (1711—1765) велик мислител (бел. П. П. С.).

мата те са били европейски възпитаници и са действували в най-горещия разгар на Петровската реформа за сближение с Европа. В единия от тях това се е появило в стремление към знанието, науката, а в другия — в презрение невежеството и порока; в единия се види стремление да наиде високото, другия жажда да усмей и порази низкото.

Въведението си за Историята на руската литература Пенчо Славейков не е довършил. Откъм лицевата страна на тетрадката обаче намираме плана за написване на История на руската литература:

КЛАСИЧЕСКИЙ ПЕРИОД
НА
РУСКАТА ЛИТЕРАТУРА
(от Пушкини до Л. Толстой включително)

След заглавието следват имената на авторите, които Пенчо Славейков е предвидил да включи в бъдещата книга от два тома:

	Пушкин		Писемский
	Гогол		Островский
	Лермонтов		Достоевски
	Писемский		Добролюбов
I.	Колцов	II.	Салтиков
	Белинский		Некрасов
	Херцен		Григориев
	Тургенев		Писарев
	Гончаров		Толстой

Веднага след плана е набелязал точките, според които ще напише очерка за писателя: И. С. Тургенев. Кратка биограф[ия]. Стихотв. Записки ох[отника] Рудин. Дворянско гнездо. Накануне. Отци и дети. Дым. Новь. Разкази: Ася — Фауст — Пер[вая] любов, Драм. произ. Женски типове. Психолог. у Тургенев. Заключение.

Встъпление. Грибоедов

А. С. Пушкин

Пушкински период (III)

А. С. Пушкин — последователи Пушкина: Козлов. Делвиг, Языков, Давидов, Вяземский и Баратинский. — Лермонтов.

Гоголевски период (IV).

Н. В. Гогол — поезия современников Гоголю: Губер и Майков. — Колцов — Последователи Гоголя: Дал. Григорович. Достоевски и Тургенев.

Ами где са: Полежаев, Полонский. Плещеев, Фет, Щербина, Подалински, Ростанчина, Жадовская, Ключников, Тютчев и пр!

От Пушкина до днес.

(1830—1890)

Набелязаните от автора планове показват голямата осведоменост на поета по отношение на руските писатели класици и техните произведения; показват грижливата работа при подбора и подреждането им.

На лист 2 Пенчо Славейков е започнал очерка си за Тургенев, като много често посочва източниците, които ползува за написването. („Иностранн[ая] кр[е]т. о Тургеневе, стр. 90, А. Внюс)

Встъпление

Тур[генов] е не само знаменит писател, но е и един от замечателните човещи от 19 столетие. Опитайте се да отнемете (отмахнете) писателя Тургенев из огорода от Руската история, към която той принадлежи и вий ще сетите една чувствителна празнина — която иначе се заема от Т[ургенов] като човек.

Не всуе в Русия гледат на своите писатели като на пророци. Там писателя е вожд на своето поколение.

Тургенев по натура е бил истински русин. Внук казва, че когато той за пръв път срещнал Т[ургенев], той като че ли видял символичния образ на неговото отечество, стоило му се, че той вижда пред себе си руски м у ж и к, на когото е паднала искрата на гения, и който възнесен на духовна висота, не бил изгубил природното си простодушие. „Като гледам на него, аз напълно разбирах чудния смисъл на евангелските думи: блажени нищите духом; разбирах как това състояние на душата може да се съедини с науката, с дивния дар на художника.“

И. С. Тургенев е почнал литературната си деят[елност] твърде млад, докато е бил още студент. Той е почнал най-напред със стихове; по-сетне той се отрекъл от стихотворството, като не е оставил даже нещо за в събрание на съчин[енията] си. Славата на първостепенен писател са му доставили (уякчили) изпървой очерките и раз[казите] най-вече из престонодарния живот — Запис[ки] охот. — проникнати с една обща идея: против крепостното право. В тези невинни, на пръв поглед приказници Т[ургенев] е (възнимал кураж), дръзнал да развие тайния смисъл на мрачната Гоголева шега за „Мъртвите души“.

Не всички от тези разкази се докосват до кр[епостното] пр[аво]. Повечето от тях са художествено написани, прости непретенциозни поетически картини из живота на руския селянин.

Художествената обработка на Записки Охотника е нещо недостижимо; нито пред, нито подир Т[ургенев] някой от рус[ките] пис[атели] е достигнал до тази степен на худож. описание и прелестен поетически език. Тези подирните достоинства на З.О. ги правят скъпо и незаменимо имане за Русия.

Подир Записки охотника от голямо обществ[ено] значение са романите му, безценни за историята на руския идеализъм и те са неизблемия фундамент, върху който се е въздигнала Тургеневата всемирна слава. В тях е художествено възпроизведена историята на руското общество от 1850 до 1870 година. Всякога поета по-добре от историка умеи, сжато и ясно да представи пред нас дадена епоха от живота на един народ.

1855

„Рудин“ е първият Т[ургенев] роман. В него е обрисован тип на човек, който знае само да говори, без да върши нещо. Той е красноречив, „гениален“, въодушевен от хубави и прогресивни идеи, за всичко говори с възторг и увлечение — но само говори; да действува той не може: липсува му за туй воля, както и сам той си се признава: „неговата съдба е странна, почти комична: той се отдава цял, със жадност, цял целеничък — и не може да се отдаде!“ (Соч. Тург. М. 1874, т. 3; 373).

Рудин е от онези богати натура, за които казват, че „средата ги е загубила“, Рудин е преходен тип, чадо на епохата — а епохата, в която е поставен той (преди 1861 г.) е била епоха на бездействие; тогава за идеите и за думите е имало място, но не и за делото.

Рус[ките] критици гледат на Рудина с очите на Имгасова или, что още хуже, на Лестнева — с неразбран или снизходително-покровителствен тон.

В „Двор[янско] гнездо“ е възпроизведено гнездото, дето раснат и се възпитават Рудиновците. Н а к а н у н е (1859) се явява нещо като продължение на Рудин. Обстоятелствата, макар и променени, но твърде малко, явява се ново поколение вече със жажда за дейтелност, но осъдено да се лута, без да намери настоящий си път. В Накануне е обрисован един българин, обладающ именно такива качества, каквито още липсват на русина. Той е пламенен патриот, човек деятелен, с твърда воля и ясно определена цел. С една дума той е свършена противоположност на Рудина. Тургенев е взел за герой българин от немане такъв русин.

До Инсаров Т[ургенев] е поставил една пробудена руска девойка, която напуша всичко мило и драго и се увлича подир целостния и определен характер на Инс[аров]. Руският Инсаров се явява в следущия роман на Тур[генов] О т ц и и д е т и (1862) Базаров, героят на романа, деятелен, пъргав момък.

Отци и дете е най-хубавият и с най-голямо обществено значение от Тур[гевите] романи, и най-безукоризненото му съчинение — образец на всички съвременни романи, гдето се изобразява младото и старо поколение в своите взаимоотношения и борба.

В двата последни романа Т[ургевен], тоже се докосва до нигилизма. В Дим рисува как зад границите на Баден-Баден, се перят болтливите въображаеми реформатори на Русия. А в Новъ (1876) се е помъчил да обрисова руските терористи или тъй наречени нигилисти — което едва му се е отдало.

Руските съвременни тъй наречени нигилисти заявяват, че образа на Нежданова, герой на Новъ, не е никак реален, че той е своего рода Рудин. (Народна воля 84, г. II, стр. . . П. Лавров).

Всичките почти съчин[ения] на Т[ургевен] отлични по простотата на фабулата си и чудни по художеств[ената] си обработка — са посветени главно на слабите, ничтож[ни] скиталци, безпокойните хора, лишните, не мили и не драги страдалци. С поразителна художественост рисува той вътрешния, скрит живот на нещастieto. Преписка, Злочестата, Дневник на лишний човек, Яков Пашников, Три срещи, Доволно. Разказа на отца Алексея, Стук-Стук, Отчаяний и пр. — това е цяла галерия от типове, скръбни и загубени, които дълбоко допадат в душата на читателя и рязко се врязват в паметта му. В тях всякога е вложена мисъл и чувство и в това чувство и мисъл се отзива дълбока и, донегде си своеобразна скръб; това е тиха меланхолична всепоглъщаща, каквато е разляна в сичките славянски нар[одни] песни.

Главното съдържание на Т[ургевените] съчинения съставлява любовта и малцина са ония писатели, които тъй нежно и искрено са предавали движенията на сърцето и тъй деликатно да се отнасят към своите герои. Тург[евен] е истински, но срамежлив реалист. Той страни от безобразieto и там дето не може да го избегне, постъпва с него до немай къде предпазливо: той си е поклонник на прекрасното, даже там, гдето рисува безобразното. Надали някой друг романист е обладал таква верно чувство относително красното; краските в съчин[енията] удивително си хармонират, като смекчават всичко грубо и рязко. Те звучат като тиха мелодия, пълна с загадъчна привлекателна тма. (Р. Ин. Кр. О Тург., стр. 14. Ю. Шмит)

На следващия лист Пенчо Славейков е написал кратка бележка за Пушкин.

А. С. Пуш к и н

А. С. Пушкин 1 (биография) резюме общо 10 реда (2). личността и характера му (10—20 реда) — 3/ три периода деятелност — 4/ лирика — 5/ епос, — 6/ драма — 7/ роза 8 заключение.

Пушкински кружок поета.

От Пуш[кин] се почва същ[инската] рус[ка] лит[ература]. Лесно е да се забележи, че литературата в Русия преди Пушкина е ред отделни, с нищо не свързани помежду си явления, израстнали не из родната почва на руск[ия] дух, а по подражание на чужди образци (Бел. VI 222). Само в Пушкиновата поезия заби за пръв път пулса на руския живот (ibi 219).

Но и Пуш[кин] е почнал своята деятелност по чужди образ[ци] и едва в последний период се явява свършено сам по себя. Даже най-великото му съчин[ение] Ев[гений] Онегин е под това чуждо влияние. (Спасович В. Е. 1888, стр. . . , А. Веселовски зап. влиян.)

Следващата бележка се отнася за Лермонтов и е написана от лист 10 до 12.

М. Ю. Лермонтов. Биография, байронист

1) Хармония на стиха: „Выхожу один я на дорогу“. . . „Сон“. . .

2) Картиност

3) Демон

4) Герой нашего времени

5) Народност: Калашников, родина,

6) Пророк

Два вида велики поети има: обективни и субективни.

Лермонтов принадлежи към последните поети — но той е гениално субективен. И най-обективните поети в известна смисъл са субективни — иначе те не би били поети. Обективността е мантия, която великите души мятат, за да не ги осквернят недостойни погледи. Това са Омир, Шекспир, Данте, Гете; зоркият поглед ще открие всякога под вълшебната обект[ивна] мантия душата да тия поети. Когато във великата душа греи искра от велика гордост, тогавна лъжовна мантия не е потребна: това са Байрон, Леопарди, Хайне, Лермонтов.

Пушкин не е сварил окончателно да се забули с вълшебна обект[ивна] мантия; той не е нито субективен, нито обективен, с една реч той е неопределен: неопределеността не е в изгода за поета. Ето, първо на първо, защо Лермонтов е по-велик от Пушкин.

На пръв поглед ни се показва голямо родство между творчеството на Лермонтов и Байрона. Това е родство на душите (нем.) и онези, които не могат да схванат това родство на тия две души, виждат у Лерм[онтов] подражание на Байрона: такова е общото мнение за Л[ермонтов] и името подражател се дава на създателя на Калашникова и чудните Кавказки песни. (Веднъж това разбрано, тогава чак ще може да се погледне на Демон и Герои нашего времени). Сам Лермонтов в пророческото си стихотворение ни насочва пътя за неговото проумяване:

„Нет, я не Байрон —
Байрон с'рускою душой“.

В силата и сжатостта, и картинността на поетическия език, както и в хармонията на стиха първенството в р[уската] л[итература] е у Лермонтова. Пушкинова стих е по-определен, но много по-слаб от Лермонтовия; любимият Пушкинов четиристъпен ямб е вред чудно правилен и звучен, но аз не знам ни на едно място той да се извишава до хармония. Хармонията на стиха изисква щото размерът, музикалният мотив в стихотвор[ението] да се слива със съдържанието и идеята на стихот[ворението]. Най-висшият предел на поезията е, когато тя се слее с музиката: когато тя заеме положение между словата (мислите и образците) и музиката. Доволно е да си припомним Ангел, Выхожу один я на дорогу, Сон, Пророк. Европейската литература може да покаже двама такива поети: Бърнс и Хайне. У великите поети сякога се попадат такива откъслечи. В своите стихотворения Лермонтов се явява гениален живописец, това, което не може се каза за Пушкина. И аз разбирам руския живописец О. И. . . който казва. . . и възхищението на Белински от Лермонтова стих.¹

Представените непечатани материали досега на Пенчо Славейков само отчасти разкриват неговото отношение към руската литература и култура. Те по-скоро съществено допълнят онова, което вече знаем за него, спомагат още по-добре да се изясни неговото творческо развитие. Не е излишно да припомним, че онзи, който би желал всестранно и цялостно да проследи и изясни неговото отношение към руската литература и култура, връзките му с руските майстори на перото, трябва да изучи цялото му творчество и наследство, защото то е изпълнено с интересни мисли и сравнения, бележки и изводи, твърдения за руската литература и култура.

Сериозна задача на изследователите на Пенчо Славейков е да изучат неговото наследство за руската литература и култура, за да се проследят и изяснят напълно неговите интереси и връзки, взаимствувания и влияния с руските поети и писатели. Такова изследване ще бъде ценен принос не само за осветляване творчеството на Пенчо Славейков, но и за изясняване връзките и влиянието на руската литература над българската.

¹ В текстовете от ръкописите малките скоби, подчертаното и многоточията са на П. Славейков